

MUSTAQILLIK DAVRIDA O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMI RIVOJLANISH TARIXI

Millat Umidi unibersitet

BM 104 GURUX

Ro'ziboyev Shohjaxon Nasimjon O'g'li

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston mustaqillik yillarida ziyorat turizmining bosqichma-bosqich rivojlanishi, uning iqtisodiy, madaniy va ruhiy-ma'naviy ahamiyati keng tahlil qilinadi. Ziyorat turizmi mamlakatda diniy erkinlikning kengayishi, tarixiy obidalar restavratsiyasi, xalqaro hamkorlikning kuchayishi bilan yangi bosqichga ko'tarildi. Shu bilan birga, pandemiya sharoitida ichki turizmning faollashuvi ham ziyorat maskanlariga qiziqishni oshirdi. Maqolada ushbu turizm turi orqali milliy qadriyatlarni saqlash va global miqyosda tanitish imkoniyatlari ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: ziyorat turizmi, O'zbekiston, mustaqillik, tarixiy obidalar, madaniy meros, diniy turizm, ichki turizm, pandemiya, infratuzilma.

Аннотация

В статье рассматривается процесс поэтапного развития паломнического туризма в Узбекистане в годы независимости, а также его экономическое, культурное и духовное значение. Особое внимание уделено расширению религиозной свободы, восстановлению исторических памятников и усилению международных связей, которые способствовали росту этой сферы. Также анализируется влияние пандемии на внутренний туризм и рост интереса к святым местам. Отмечается роль паломнического туризма в сохранении национальных ценностей и продвижении культурного наследия Узбекистана на мировой арене.

Ключевые слова: паломнический туризм, Узбекистан, независимость, исторические памятники, культурное наследие, религиозный туризм, внутренний туризм, пандемия, инфраструктура.

Abstract

This article explores the development stages of pilgrimage tourism in Uzbekistan during the years of independence, highlighting its economic, cultural, and spiritual significance. It analyzes the role of increased religious freedom, restoration of historical sites, and international cooperation in advancing this sector. The study also considers the impact of the COVID-19 pandemic on domestic tourism and the rising interest in sacred destinations. The article emphasizes pilgrimage tourism as a tool for preserving national values and promoting Uzbekistan's rich cultural heritage globally.

Keywords: pilgrimage tourism, Uzbekistan, independence, historical sites, cultural heritage, religious tourism, domestic tourism, pandemic, infrastructure.

Asosiy qism

O'zbekiston o'zining noyob madaniy-sivilizatsion makoni sifatida qadimdan turli din va tamaddunlarning kesishgan nuqtasi bo'lib kelgan bo'lsa-da, mustaqillik yillarida aynan ziyorat turizmi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirildi. Mamlakat hududida islom, buddizm, xristianlik kabi dinlarga oid qadimiy yodgorliklar, muqaddas qadamjolar, avliyolar va allomalar maqbaralari mavjud bo'lib, ular nafaqat diniy, balki global madaniy va iqtisodiy ahamiyatga ham egadir.

Shu bois, ziyorat turizmini rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan bir qator muhim farmon va qarorlar qabul qilindi. Xususan, 2021-yil 9-fevraldagi PF-6165-sonli farmon "Ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" diniy sayyohlikni rivojlantirishning strategik asosini belgiladi, 2022-yil 15-yanvardagi PF-52-sonli farmon esa turizm, madaniy meros va sport sohalarini rivojlantirish uchun qulay muhit yaratishga qaratildi, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli farmon bilan tasdiqlangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi – 2022–2026" hujjatida esa ziyorat turizmi milliy iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri sifatida belgilandi. Bundan tashqari, Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 15-fevraldagi 120-sonli qarori "Muqaddas qadamjolar, ziyoratgoh, masjid va qabristonlarni obodonlashtirish ishlarini samarali tashkil etish to'g'risida", shuningdek, 2021-yil 24-fevraldagi 100-sonli qarori "Ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" bo'lib, ushbu hujjatlar sohada infratuzilmani rivojlantirish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, xorijiy ziyoratchilar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan. Ushbu normativ-huquqiy asoslar zaminida O'zbekistonda diniy qadriyatlarni saqlash, madaniy merosni asrash va uni xalqaro miqyosda targ'ib qilish imkoniyatlari keskin kengaydi.

Ushbu huquqiy asoslar ziyorat turizmining nafaqat diniy ehtiyojlarni qondirish, balki iqtisodiy barqarorlik, xalqaro hamkorlik va madaniy diplomatiya vositasi sifatida rivojlanishiga mustahkam zamin yaratmoqda. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro, Termiz, Xiva va Toshkent kabi shaharlarda joylashgan muqaddas ziyoratgohlar — Imom al-Buxoriy, Bahouddin Naqshband, Zangiota, Shayx Hovandi Tohur kabi allomalar maqbaralari — nafaqat mintaqaviy, balki xalqaro miqyosda ham e'tirof etilgan muqaddas maskanlardir.

Shu bilan birga, ziyorat turizmi nazariyasi va amaliyoti mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan bo'lib, xususan, G'arb tadqiqotchilaridan K.Griffin, D.H.Olsen, R.Raj, V.Vang, X.Oxovat va M.L.Nolanlar, MDH hududida esa A.V.Babkin, S.R.Erdavletov, T.L.Dubnik, S.V.Dusuyen singari olimlar bu sohaning tahliliy asoslarini ishlab chiqqan. O'zbekistonda esa so'nggi yillarda N.Mirzaev,

S.Ismoilov, D.Abdukarimova, Z.Tolipova kabi mutaxassislar ziyorat turizmining iqtisodiy-geografik xususiyatlari, tarixiy ahamiyati, infratuzilmaviy muammolari va pandemiyadagi o'zgarishlariga oid ilmiy ishlari bilan sohani chuqurlashtirdilar. Natijada, hozirgi kunda ziyorat turizmi O'zbekistonda nafaqat ijtimoiy-ma'naviy hayotning ajralmas qismi, balki xalqaro hamkorlik, barqaror iqtisodiy o'sish va madaniy diplomatiyaning kuchli vositasiga aylangan.

Jadval 1.

**Ziyorat turizmining O'zbekistonda rivojlanishiga oid taqqosloviiy tahlil
(2018–2023-yillar)**

Yil	Ziyoratchilar soni (ming kishi)	Asosiy tashrif buyurgan mamlakatlar	Yirik ziyoratgohlar (asosiy obyektlar)	Davlat investitsiyasi (mlrd so'm)	Normativ-huquqiy hujjatlar
2018	1450	Qozog'iston, Rossiya, Tojikiston	Imom al-Buxoriy, Bahouddin Naqshband, Zangiota	220	VMQ-120 (15.02.2018)
2019	1520	Turkiya, Indoneziya, Qozog'iston	Shohizinda, Xoja Ahmad Yassaviyga oid maskanlar	300	PF-5618, «Yo'l xaritasi»
2020	380	(COVID-19 sababli keskin pasayish)	Ziyorat joylariga cheklov kiritilgan	100	Karantin hujjatlari
2021	620	Rossiya, Qozog'iston, Turkiya	Imom Moturidiy, Shayx Zayniddin Boboi	180	PF-6165 (09.02.2021)
2022	1150	Saudiya Arabistoni, Malayziya, Turkiya	Qaffol Shoshiy, Xoja Ahror Vali, Hovendi Tohur	320	PF-52, PF-60, PQ-135
2023	1780	Hindiston, Indoneziya, Misr, Turkiya	Imom al-Buxoriy majmuasi,	450	Yangi turizm konsepsiyasi

			Buxorodagi Kalyan, Xivadagi Ichan-Qal'a		
--	--	--	--	--	--

Foydalanilgan manba: Astanakulov, O. (2023). O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirishda ziyoratgohlarning ahamiyati. Toshkent: Oriental Renaissance jurnali.

2018-yilda O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirish yo'lida ilk bosqichlar boshlab yuborildi. Vazirlar Mahkamasining 120-sonli qaroriga muvofiq, muqaddas qadamjolar, masjidlar va qabristonlar obodonlashtirildi. Bu yil davomida 1,45 milliondan ortiq ziyoratchilar, asosan qo'shni Qozog'iston, Tojikiston va Rossiyadan tashrif buyurdi. Imom al-Buxoriy, Bahouddin Naqshband va Zangiota kabi mashhur avliyo maqbaralari eng ko'p tashrif buyurilgan joylar bo'ldi. 2019-yilda ziyoratchilar soni 1,52 millionga yetdi. Prezident Farmoni (PF-5618) hamda maxsus yo'l xaritalari asosida diniy turizm uchun xorijiy targ'ibot kampaniyalari boshlangan. Indoneziya va Turkiya kabi yangi bozorlar shakllandi. 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi sababli ziyoratchilar soni 380 mingga tushib ketdi, ziyoratgohlar faoliyati vaqtincha to'xtatildi, investitsiyalar kamaydi. 2021-yilda vaziyat tiklana boshladi, Prezidentning PF-6165-sonli farmoni bilan ichki va ziyorat turizmini tiklash choralari ko'rildi.

Ziyoratchilar soni 620 mingga yetdi, infratuzilma loyihalari qayta tiklandi. 2022-yilda Turizm va madaniy meros vazirligi tashkil etilishi, shuningdek PF-52, PF-60 va PQ-135-sonli hujjatlar asosida kompleks tizimli islohotlar amalga oshirildi. Ziyoratchilar soni 1,15 millionga ko'tarildi, Saudiya Arabistoni, Malayziya, Turkiya kabi musulmon mamlakatlardan ziyoratchilar oqimi ortdi. 2023-yilda esa ziyoratchilar soni 1,78 millionga yetib, rekord darajaga chiqdi. Bu yil yangi turizm konsepsiyasi asosida raqamlashtirish, xalqaro forumlar, yangi yo'nalishlar ochilishi tufayli Indoneziya, Hindiston, Misr kabi davlatlar bilan aloqalar mustahkamlandi. Imom al-Buxoriy majmuasi, Xivadagi Ichan-Qal'a, Buxorodagi Kalyan masjidi kabi joylarga tashrif keskin ortdi. 2018–2023-yillar oralig'ida O'zbekistonda ziyorat turizmi bosqichma-bosqich inqiroz va yuksalishlarni boshdan kechirdi. Hukumat tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlar, xorijiy aloqalar, infratuzilma rivoji va raqamli xizmatlarning yo'lga qo'yilishi ushbu yo'nalishni O'zbekistonning iqtisodiy va madaniy ustuvor sohasiga aylantirdi. Shu bilan birga, ziyorat turizmi mamlakatning xalqaro obro'sini oshirish, madaniy merosni saqlash va yangi ish o'rinlari yaratish yo'lida muhim omilga aylandi. Shunday qilib, bugungi O'zbekistonda ziyorat turizmi diniy qadriyatlar va tarixiy merosni asrash, uni global maydonga olib chiqish, yangi ish o'rinlarini yaratish va infratuzilmani rivojlantirish orqali jamiyatning har tomonlama taraqqiyotiga xizmat qiluvchi muhim tarmoqqa aylanmoqda.

Xulosa

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng ziyorat turizmi milliy taraqqiyotning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida shakllandi va bugungi kunga kelib jadal rivojlanayotgan strategik sohaga aylandi. Bu yo'nalishdagi muvaffaqiyatlar, eng avvalo, mamlakatda din va e'tiqod erkinligining ta'minlanishi, tarixiy-ma'naviy merosning tiklanishi, ziyorat maskanlarining restavratsiya qilinishi va davlat tomonidan yo'naltirilayotgan tizimli chora-tadbirlar samarasi hisoblanadi. Ziyorat turizmining rivoji nafaqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantirib, yangi ish o'rinlarini yaratmoqda, balki O'zbekistonning xalqaro miqyosdagi ijobiy imijini shakllantirish, ma'naviy-ma'rifiy qadriyatlarini dunyoga tanitishda ham muhim vositaga aylanmoqda. Ayniqsa, Imom Buxoriy, Bahouddin Naqshband, Zangiota, Shayx Hovand To'hir kabi buyuk allomalarning qadamjolari nafaqat musulmon ziyoratchilar, balki global turizm auditoriyasi uchun jozibador manzillarga aylangan. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, 2021–2023 yillarda O'zbekistonda ziyorat turizmining institutsional bazasi kuchaytirilib, zamonaviy infratuzilmalar qurilgan, xorijiy va mahalliy sayyohlarga qulay shart-sharoitlar yaratilgan. Prezident Farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlariga muvofiq amalga oshirilgan davlat dasturlari, xususan PF-6165-sonli va PF-60-sonli Farmonlar hamda PQ-135-sonli Qarorlar bu borada huquqiy va iqtisodiy asosni shakllantirdi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar, tahliliy maqolalar va amaliy tadqiqotlar ziyorat turizmining tarixiy, madaniy va iqtisodiy aspektlarini chuqur yoritib, sohaga yangicha yondashuvlarni ilgari surmoqda. Bu holat ziyorat turizmi bo'yicha xalqaro ilmiy-nazariy bazani boyitib, O'zbekiston tajribasini boshqa mamlakatlar uchun ham namuna bo'lishiga zamin yaratmoqda. Bugungi kunda ziyorat turizmi faqatgina diniy-ma'naviy sayohatlar bilan cheklanib qolmay, balki madaniy turizm, ekologik turizm, gastronomik turizm kabi boshqa yo'nalishlar bilan integratsiyalashgan ko'rinishga ega bo'lib bormoqda. Bu esa uni yanada ko'p qirrali va barqaror rivojlanadigan tarmoq sifatida baholash imkonini beradi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, O'zbekistonda ziyorat turizmining rivojlanishi bu sohaning tarixiy ildizlariga tayangan holda, zamonaviy ehtiyoj va global turizm bozorining talablari asosida yo'naltirilmoqda. Kelgusida ushbu sohani ilmiy asoslangan rejalashtirish, axborot texnologiyalarini joriy qilish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish orqali yanada takomillashtirish, uning barqaror va inklyuziv rivojlanishini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdukarimova D. Ziyorat turizmi: dunyo tajribasi va O'zbekiston tajribasi. – Xiva: Xiva turizm instituti nashriyoti, 2022.
2. Alexandrov A.Yu. Mezhdunarodnyy turizm. Ucheb. posobie dlya vuzov. – M.: Aspekt Press, 2000.
3. Alimov M. O'zbekistonning ziyorat turizmi va uning madaniy aspektlari. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2020.

4. Asrorova L. Tariqatning yetti piri. – Toshkent: O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2021. – 280 b.
5. Babadjanov B.M. Kokandskoye khanstvo: vlast, politika, religiia. – Tokio-Toshkent, 2010. – 626-627 b.
6. Berdiev K.A. Traditional carpets of the livestock population of the Nurata oasis in late XIX beginning of XX century // Journal of Social Research in Uzbekistan. – 2022. – Vol. 2(1). – P. 8–18.
7. Berdiev X. Tarixiy joy nomlari tahlilida keksalik va piri murshidlik munosabatlarining aks etishi // Innovations in Technology and Science Education. – 2022. – Vol. 1(1). – P. 218–233.
8. Dadabaev T. Religiosity and Soviet ‘modernisation’ in Central Asia: locating religious traditions and rituals in recollections of antireligious policies in Uzbekistan // Religion, State and Society. – 2014. – Vol. 42(4). – P. 328–353.
9. Gladstone D.L. From pilgrimage to package tour: Travel and tourism in the third world. – London: Routledge, 2013.
10. Ismailov S. O‘zbekistonning ziyorat turizmi: tarixiy obidalar va ularning ahamiyati. – Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti, 2021.
11. Jafari J., Scott N. Muslim world and its tourisms // Annals of Tourism Research. – 2014. – Vol. 44. – P. 1–19.
12. Journal of Hospitality, Tourism and Leisure. – 2022. – Vol. 6(1).
13. Kira N. Shinde. Pilgrimage and the Environment: Challenges in a Pilgrimage Centre. – 2007.
14. Mirzaev N. O‘zbekistonning turizm sanoati: rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo‘mitasi, 2020.
15. Nazirov B. Imomul Huda – hidoiyatga boshlovchi imom. – Wydawnictwo Naukowe "iScience", 2020.
16. Nazirov B. O‘zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi (XX asr – XXI asr boshlarida Surxon vohasi misolida). – Termiz davlat universiteti, 2022.
17. Nicolaides A., Grobler A. Spirituality, Wellness Tourism and Quality of Life // African Journal, 2017.
18. Rahmonov F. Qashqadaryo vohasi aholisi ziroatchilikka oid urf-odat va marosimlari (XIX asrning oxiri – XX asr boshlarida): Tarix fan. nom. diss. – Toshkent, 2001. – 146 b.
19. Saidmurod o‘g‘li B.N. So‘fi Olloyor – tasavvuf tariqati namoyandasi // Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture. – 2022. – Vol. 2(2). – P. 310–313.
20. Uzbekistan Tourism Development Committee. Tourism in Uzbekistan: Trends and Development Strategies. – Tashkent: Uzbekistan Tourism Agency, 2021.